

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2024, 24(2): 486-493, doi: 10.11616/asbi.1453247

Moğollarda Kadının Yeri ve Ermuk Kadını

The Place of Women in the Mongols and the Ermuk Woman

Yunus Emre TANSÜ¹, Ayşe Aybüke YÜCEL²

Geliş Tarihi (Received): 15.03.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 20.06.2024

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2024

Öz: Moğollar, tarih sayfasında uzun asırlar varlığını sürdürmüş ve ilk zamanlarda kabile olarak var olup yavaş yavaş devletleşmiş sonrasında kurduğu devletle, yürüttüğü askeri başarılar sayesinde kısa sürede geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu devletin sosyal, siyasi ve askeri yapısında kadınlar aktif rol almışlardır. Kadınlar sorumlulukların üstesinden başarıyla gelmişlerdir. Bu görev ve sorumluluklar makalede örnekleriyle detaylıca anlatılmıştır. Bunun yanı sıra Moğol ordularında bulunduğu bilinen fakat görevleri ve isminin telaffuzu konusunda ortak bir noktada buluşulamamış olan bir grup kadının görevleri ve isimleri, Farsça makale ve temel kaynaklar doğrultusunda incelenmiştir. Orduda görevli olan bu kadından, makalede "ermuk" adıyla bahsedilmiştir. Türkçe literatürde eksikliğini fark ettiğimiz Moğol kadınına dair makale, sosyal ve siyasi hayatta Moğol kadını ve Kadının ordudaki yeri ve Ermuk kadını olmak üzere iki başlık altında kaleme alınmıştır

Anahtar Kelimeler: Moğollar, Kadın, Ermuk Kadını, Ordu, Sosyal Hayat

&

Abstract: The Mongols, having existed for many centuries on the pages of history, initially existed as tribes and gradually evolved into a state. Later, with the state they established and the military successes they achieved, they quickly spread across a vast geography. Women have taken an active role in the social, political and military structure of this state and have successfully overcome these responsibilities. These duties and responsibilities are explained in detail and with examples in the article. In addition, the duties and names of a group of women who were known to be in the Mongol armies but could not reach a common point regarding their duties and the pronunciation of their names were examined in accordance with Persian articles and basic sources. This woman, who served in the army, was referred to in the article as "ermuk". The article on Mongolian women, whose absence in Turkish literature is noticed, is written under two headings: Mongolian women in social and political life, Women's place in the army and Ermuk women.

Keywords: Mongols, Woman, Ermuk Woman, Army, Social Life

Atf/Cite as: Tansü, Y. E., Yücel, A. A. (2024). Moğollarda Kadının Yeri ve Ermuk Kadını. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 486-493. doi: 10.11616/asbi.1453247

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Doç. Dr., Yunus Emre Tansü, Gaziantep Üniversitesi, ytansu@gmail.com.

² Ayşe Aybüke Yücel, Gaziantep Üniversitesi, yucelaysea@gmail.com. (Sorumlu Yazar)

1. Giriş

Cengiz Han'ın kurmuş olduğu Moğol devletinin önceki dönemlerde yaşayan ataları olarak bilinen kabile ilk olarak Çin kaynaklarında Donghu olarak anılmış ve "Měnggūrén" olarak kayda geçmiştir (Arslan ve Oğuz, 2020: 6). Bu kabilenin M.Ö. 209 yılında Motun Kağan ile mücadele ettiği ve bu mücadelede büyük bir yenilgi alarak "Wuhuan" ve "Xianbei(Hsien-pi)" dağlarına kaçıp oraya yerleştikleri söylenmektedir (Arslan ve Oğuz, 2020: 6). Özellikle Xianbei kabilesinin bu bölgede aktif rol oynayıp Moğol soyunu devam ettirdikleri söylenmektedir. Daha sonra Juan-juanlar, Tatabılar, Tuyü Hanlar, Tatarlar ve Kitanlar gibi hanlıkların içerisinde bazı Moğol kabilelerinin yer aldığı ve bu toplulukları kurduklarıyla ilgili bilgilere Çin kaynaklarında rastlanmıştır. Cengiz Han'ın Moğol Devlet'ini kurmasıyla boylar toparlanmış ve hanedan adı olarak anılmaya başlanmıştır (Özgüdenli, 2020: 225).

Cengiz Han'ın asıl adı demirci anlamına gelen Temuçin'dir. O 12 yaşındayken kabile reisi olan babasını kaybettikten sonra hanedanlığa bağlı tüm kabileler tarafından terk edilmiş ve ailesiyle tek başına zorlu bir hayat geçirmiştir (Kafalı, 1993: 367). Bu süreçte Temuçin bazı kabilelerle mücadele etmiş siyasi ve askeri tecrübeler elde etmiştir. Bu mücadelelerin çoğunda başarılı olup birçok kabileyi kendine bağlamış ve 1202 yılında Tatarlara karşı bir mücadele başlatıp bu savaşta da başarılı olmasıyla gücüne güç katmış ve gün geçtikçe bağlı kabile sayısını artırmıştır. 1206 yılında Nayman Tayang Han, Ong Han, ve Kutuku-Be ki başta olmak üzere tüm bozkır hanedanlıklarına kendine tabii kılmış ve Onan Nehri kıyılarında toplanan kurultayda hükümdar seçilmiştir (Ersoy, 2013: 2825). Bu kurultayda kendisine cihan hükümdarı, göklerin oğlu, mükemmel savaşçı, güçlü manalarına gelen Cengiz ünvanı verilmiştir (Kafalı, 1993: 368). Cengiz Han hükümdarlığı boyunca, hanedanlık sınırlarını inanılmaz bir hızda genişletmiş ve devlet kurulduğu gündeki gücünü sınırlarını genişletmesine rağmen kaybetmemiştir. Sınırların genişlemesi sebebiyle tek bir noktadan yönetim yeterli olmamıştır. Bu sebeple Cengiz Han daha ölmeden ülke topraklarını Cuci, Çağatay, Ögeday ve Tuluy adlı dört oğlu arasında paylaşmıştır. Bu bölgeler merkezden yönetilen eyaletler gibidirler. Cengiz Han'ın ölümünden sonra devletin başına oğlu Ögeday geçmiştir fakat eyaletlerde hüküm sürenler, zamanla kendi hakimiyetlerini kurma isteğiyle hanlıktan ayrılmışlardır.

Kısa sürede gücüne güç katan Cengiz Han'ın topraklarında hayatın her alanında yer alan kadın, önemli bir konumda yer almıştır. Zamandaşı olan diğer ülkeler ile kıyaslandığında kendi topraklarındaki kadınları her alanda istihdam edip, erkeklerle aynı iş alanlarında çalışmalarına fırsat vermişlerdir. Moğol toplumunda kadınların yeri, yönetici kesimdeki ve toplum içerisinde kadınların yaşantısıyla belirlenebilir. Kadına duyulan saygıyı da bu noktada anlayabiliriz.

Moğol toplumunda eşi hayatta olan kadınlar eşlerinin yanında fikrine önem verilen, yaptıkları işlere dahil edilen bireyler olarak yaşam sürmüş, eşlerinin ölmesi durumunda ise onların işinin başına geçebilecek potansiyelde birer birey olarak yaşamışlardır. Kısacası kadın ve erkek Moğol toplumunda yan yana yaşamışlardır. Hatta hanedan kadınların kendilerine ait orduları olmuştur. Ordular içerisinde savaşçı ve ajan olarak kullanıldığı düşünülen "ermuk kadını" adında bir grubun varlığından temel kaynaklarda bahsedilmiştir. Kadınların toplum ve ordu içerisindeki bu aktifliği, devletin temel direği olan yasalarla desteklenmiş ve onların güvenliklerini sağlayacak kararlar almıştır. Devlet işlerinde hükümdar kızları komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak adına evlilikler gerçekleştirip devletin siyasi gücünü artırmışlardır.

2. Sosyal ve Siyasi Hayatta Moğol Kadını

Moğol toplumunda kadınlar, çağının diğer topluluklarına nazaran, sosyal, siyasi ve askeri alanda ön planda tutulmuştur. Daha fazla hak ve sorumluluğa sahip bireyler olarak yaşamışlardır. Moğol toplumunda kadına verilen değer en temel sebebinin Cengiz Han'ın atalarından Alan-Kowa'ya (Ögel, 2010: 43) dayandırabiliriz. Rivayete göre Alan-Kowa'nın kocasının ölümünden sonra her gece sarışın bir adam evin bacasından sızan ışık vasıtasıyla içeri girip Alan-Kowa'nın karnını okşamış ve onun nuru Alan-Kowa'nın vücuduna geçerek ondan hamile kalmıştır (Tobça'an, 1995: 8). Alan-Kowa bu şekilde 3 çocuk dünyaya getirmiş ve bu çocuklardan birinin Cengiz'in soyunu oluşturduğuna inanılmıştır. Yani Cengiz Han ve onun hanedanlığını müjdelemiş ayrıca kurulacak hanedanlık için kutsal bir soyağacı oluşturmuştur. Bu soy için önemli karakter olan Alan-Kowa'dan sonra Cengiz Han'ın atalarından sayılan

Numolon Hatun cesaret ve zekasıyla tarihte yerini almış, ordusunun ve astlarının ekonomik faaliyetlerinden sorumlu olan liderlik rolünü üstlenmiş ve bağımsız ilk kadın figürü haline gelmiştir (Farrokhi, 2021: 312). Bu iki kadın figürünün yanı sıra küçük yaşta babasını kaybeden Cengiz Han'ın, zorluklar içerisindeyken annesinin kendisine olan inancı ve desteğiyle Moğol Devleti'nin temellerini atmıştır. Cengiz Han'ın ve atalarının yaşamında olan kadın figürleri Moğol Devleti'nin içerisinde de varlığını sürdürmüştür. Kadına sosyal hayatın yanı sıra siyasi ve askeri hayatta da aktif olarak rol verilmiştir.

Moğolların tarihte genellikle çarpışmalarda yaşanan vahşet ve acımasızlıklarla anılması, Moğol toplumunun yaşantısında kadınlara pek yer vermediğini veya ikinci plana attığını düşündürebilir ya da yaşananlar böyle bir izlenim bırakabilir fakat Moğol kadınına bakıldığı zaman Moğol gelenek ve göreneklerinde kadın ile erkek çoğunlukla iç içe yaşamıştır. Hiçbir faaliyet sadece erkeklere özgü olarak görülmemiştir. Kadınlar gerek savaş, gerek av, gerekse ülke yönetiminde yer almışlardır. Bu da toplum içerisinde erkek ve kadının saygınlık ve itibarının korunduğunu bizlere göstermektedir.

Kadın göçebe hayatın her noktasına dokunmuş yaşamı idame ettiren sürdüreceği her görevde rol almıştır. Ailesinin barınmasını sağlamak amacıyla çadır malzemelerini arabalara yüklemek indirmek ve çadır kurmak gibi vazifeleri yerine getirmiştir. Diğer taraftan beslenme hususunda inek sağma, yağ peynir yapma gibi görevlerin tamamı kadının sorumluluğuna verilmiştir. Bununla birlikte giyim kuşam hususunda ise aile bireylerinin ayakkabılarını ve elbiselerini dikmek gibi vazifelerle donatılmıştır (Vladimirtsov, 1995: 88). Görüldüğü üzere sosyal hayatta ev ve yaşamın tüm gereksinimlerini kadın göğüslemekte bunun yanı sıra erkekler savaşa gittikleri takdirde evin düzeninden sorumlu olmakla beraber gerektiği zaman evlerini korumakla da yükümlü oldukları görülmektedir (Cüveyni, 2013: 89). Cengiz topraklarında, sosyal hayatta halkın içerisinde bulunan kadınların görevleri Cengiz yasalarıyla belirlenmiştir. Cengiz kanununda "erkekler savaşta iken onların işi ve vazifelerini üzerlerine almak mecburiyetindedirler" (Subaşı, 2022: 6) kadının erkeğin yokluğunda hayatın her noktasında vazifelendirildiğini açıkça belirtilmiştir. Haliyle toplum içerisindeki erkeklerle iç içe olan kadınların iffet ve namus açısından korunmaları da Cengiz Han'ın yasasıyla güvence altına alınmıştır. Cengiz Han'ın hakimiyeti altındaki topraklarda bir kadın tecavüze uğrarsa tecavüz eden kişi ölümle cezalandırılmıştır. Aynı zamanda erkeğin kadına kötü davranması veya şiddet uygulaması durumunda aylarca para cezasına çarptırılmıştır (Melekzade, 1967: 180). Cengiz yasalarında yargının kadınlarla ilgili kesin hükümleri kadınları toplum içerisinde daha özgür kılmış ve iş bölümünde erkeklerle eşit konuma taşımıştır.

Moğol geleneklerinde birden fazla kadınla evlenmek vardır (Vladimirtsov, 1995: 77). Fakat ilk eş her zaman diğerlerinden daha üstün tutulmuştur (Öncel, 2019: 12). Öyle ki eşler arasında statüyü belirleyen 'başkan eş, büyük kadın, birinci kadın, ulu kadın' gibi ünvanlar kullanılmıştır (Dağdeviren, 2017: 1). Kadınlar arasındaki bu statü dünyaya getirilen çocuklar arasında geçerli değildir. Her kadından doğan çocuk birbiriyle yasal olarak kardeş sayılır ve aynı haklara sahiptir (Vladimirtsov, 1995: 84). Ayrıca hanlar arasında gerçekleşen bu çok eşlilik geleneği genellikle çevre boylarla ilişkilerini geliştirmek veya sağlıklı ilişkiler kurarak siyasette güç kazanmak amacıyla kurulan akrabalık bağları olmuştur. Bu sebeple Cengiz Han kızlarını çevre boylara gelin verirken kendisi de çevre boylardan kız almıştır (Subaşı, 2022: 8). Moğol Hatunları kız çocuğu doğurduklarında bu durum mutluluk ve kıvançla karşılanmıştır. Hatta Moğol hükümdarlarının kız çocukları olduklarında birbirlerini tebrik ettikleri, mektuplar yazdıkları bilinmektedir (Melekzade, 1967: 178). Kız çocuklarının doğumuyla, ileriki dönemlerde yapacakları siyasi evliliklerle devletin gücüne güç katmaları ve hanedanlığa fayda sağlamaları beklenmiştir. Yapılan siyasi evliliklerde, kadına verilen değer gibi geldiği kabileye de saygınlık kazandırmıştır. Örneğin Tokuz Hatun'un Kereyit kabilesinden gelmesinden ötürü o kabileye bu dönemde değer verilmiş ve Moğol idarecilerinin desteğiyle kabile güçlenmiştir (Fazlullah, 2013: 4). Hülagü Han Tokuz Hatun'un gönlünü hoş etmek adına bu kabileye hürmet etmiştir. Öyle ki Kereyit kabilesinin Hristiyan olması sebebiyle Hülagü Han bütün memlekette kilise yaptırmış hatta Tokuz Hatun'un çadırının önünde sürekli çan çaldırtmıştır (Fazlullah, 2013: 4). Anlaşıldığı üzere siyasi alanda yapılan evlilikler devletlerin dini inanışlarını dahi

etkilemiştir. Dış siyasetteki güç, Moğol döneminden önce ve sonraki süreçte de genellikle devletler ve boylar arasında kız alıp verilerek sağlanmıştır.

Evliliklerin ve aile yapısının önemsendiği Moğol toplumunda boşanma olayı pek görülmemiştir. Ancak erkek karısını veya cariyesini hediye etmek istediği takdirde başkasına verebilirdi (Melekzade, 1967: 176). Moğol toplumunda kocası vefat eden kadınlar ise ailenin tüm mal ve mülkünü yönetimini eline alıp çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirdikleri yani kocalarının görevlerini de üzerlerine alıp onun hukukundan yararlandıklarına değinilmiştir (Vladimirtsov, 1995: 87). Elde edilen bilgilere göre kadın ölen kocasının hukukundan yararlanıyor olsa dahi hanedan içerisinde eşi vefat eden hatunun ailenin belirli bir üyesiyle evlenerek yaşamını devam ettirdiği de görülmüştür. Bu duruma en güzel örnek Camiü't Tevârih'te Hülagu Han'ın hatunlarından bahsedilirken onun büyük hatununun Tokuz Hatun olduğuna değinilmesi, Tokuz Hatun'dan evvel birçok kadınla evlenmiş olmasına rağmen Tokuz Hatun'un babasının eşi olması hasebiyle onun mertebesinin diğer hatunlardan daha yüksek olduğu bahsedilmiştir (Fazlullah, 2013: 4). Yine aynı şekilde Tarih-i Cihan Güşa'da Olcay Hatun'un eşi Hülagu'nun ölümünden sonra oğulluğu Abaka ile evlendiğine değinilmiştir (Cüveyni, 2013: 28). Bu evliliklerdeki amacın kadınları aile himayesinde tutmak olduğu düşünülmüştür. Tabii bunun yanı sıra bu tip evlilikler farklı sebeplerle de açıklanmaya çalışılmıştır. Eserlerde genel olarak kadınların öz oğulları dışında tercihen üvey evlatları ve kayınbiraderleri veya kayınpederleri ile evlendikleri kaydedilmiştir (Roux, 1994: 229).

Kadınlara verilen bu değer yönetici aileden, halka sirayet etmiştir. Hatta törede çocukların itibarı anneleri ile ilişkilendirilmiş ve savaş söyleminde anne rolü oynayan kadınlar çok etkili olmuşlardır. Anne rolünde yüceltilen kadınların devlet yönetimi ve siyasetteki etkileri de göz ardı edilmeyecek kadar fazladır. Moğol kadınlarıyla kurulan ilişkilerde cinsiyet kavramının bir önemi olmayıp onların tüm eylemleri ve sözleri olması gerektiği gibi devlet kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. (Marzban ve Meladi, 2015: 564). Bu noktada Moğol kadınları siyasi hayatta da oldukça önemli roller almışlardır. Kadınlar siyasi alanda karar verme, yönetme, fikir beyan etme, devlet kanunlarının uygulanması gibi önemli görevler ifa etmişlerdir. Kadınlar eşlerinin varlığı durumunda onunla her türlü siyasi meseleye dahil olarak fikir beyan ederken yokluğunda ise direkt karar merciinde önemli rol almışlardır. Bu görevlerin yanı sıra annelik vazifeleri gereği, erkek çocuklarını siyasi ve askeri bir karakterde yetiştirmek bağlamında ve hanın ölümünden sonra taht varisleri içerisinde başa geçecek kişiyi seçme gücüne sahip olma sorumluluğu da bulunmaktadır. Öyle ki Töregene Hatun Ögeday Han'ın ölümünden sonra oğlu Güyük'ün tarafında yer alarak onun Han seçilmesinde önemli rol oynamıştır (Cüveyni, 2013: 235). Bu rol çerçevesinde kadınların 'han yapıcı' özellikleri olduğunu söyleyebiliriz. Bununla beraber eşlerinin ölümünün ardından küçük çocukların han seçilmesi durumunda onlara anneleri vekillik etmiştir. Kara Hülagu'nun karısı Organa Hatun, kocasının ölümünden sonra, oğlu küçük olduğundan nâibe olarak işleri ele almış olması bu duruma güzel bir örnektir. Hatta bu yönetim sürecinde Organa Hatun kendi adına para dahi bastırmıştır (Üçok, 1965: 9). Bu durumlarda han belli olsa da verilen tüm kararlar hana vekillik eden kişi tarafından verilmekte ve yönetim kısmen de olsa bir kadının elinde bulunmaktaydı. Yani kadınların naip olarak yöneticilik yaptığı da görülmekteydi. Bunların yanı sıra hükümdarların ölümü sonucunda eşlerinin hükümdar olarak tüm yetki ve görevleri ellerine aldıkları da görülmüştür. Cengiz Han'ın ölümünden sonra Töregene Hatun'un tahta çıkıp çocuklarına elçiler gönderip Han'ın öldüğünü ve devlet işlerinin yarıda kalmaması için oy birliğiyle bir han seçilmesi gerektiğini bildirmesiyle tüm han adayları bir araya toplanıp işlerini yoluna koyana kadar annelerinin hükümdarlık yapmasını istemişlerdir (Cüveyni, 2013: 228). Bu durumdan cesaret alan Töregene Hatun tüm yetkilerini eline alarak 4 yıl boyunca devleti yönetmiş ve hükümdarlık yapmıştır.

Hanların varlığında da kadınlar yine eşleriyle beraber meclislere katılıp fikirlerini beyan etmişler ve verilecek kararlarda etkili olmuşlardır. İbni Batuta seyahatnamesinde buyruk kağıtlarına mutlaka "Sultanın ve Hatunların Emriyle..." ibaresinin koyulduğu belirtilmiştir (Batutâ, s.168). Bu durum eşlerinin varlığında da kadınların yönetimde söz sahibi olduklarını bize açıkça göstermektedir. Yine aynı şekilde Tarih-i Cihan Güşa'da bahsedilen Sahib Şemsettin'in Ermen Hatun'a sığınıp onun yardımıyla mesleğini devam ettirmesi (Cüveyni, 2013: 37) ve Abaka Han'ın iftiralardan sonucunu cezalandıracağı Sahib Divan'ın Olcay Hatun'a sığınıp kendini kanıtlaması ve Olcay Hatun'un Abaka Han'ı ikna etmesiyle (Cüveyni, 2013: 27)

memurluğuna devam etmesi kadınların yönetimdeki etkilerini göstermesi açısından önemli örnekler olmuşlardır.

Bu durum sadece hükümdarlık makamında değil, askeri veya diğer meslek gruplarında da bu şekilde olmuştur. Yani kadın kocasının varlığında yanında, yokluğunda ise istediği takdirde kocasının işinin başında olmuştur. Yetki ve sorumluluklarda eşiyile eş değerde olan kadınlar, miras paylaşımında veya ganimet dağıtımında da erkeklerden ayrı tutulmamış ve paylarını almışlardır. Bu durum Güyük Han tahta geçer geçmez eski ve yeni hazineleri açıp, hazinede bulunan mücevher, altın, gümüş ve kumaşları cinslerine göre ayırıp Cengiz Han soyundan gelen erkek kadın herkese paylaştırmış ve kalanlar ise onların hizmetindekilere dağıtılmıştır (Cüveyni, 2013: 237)

Bunun yanı sıra bozkır hayatındaki savaşçı toplulukların en sevdiği ve sportif bir faaliyet olarak görülen süre avı durumunda da kadınlar beylere eşlik ediyorlardı. Cengiz Han ava çıkmak istediği zaman askerlerine av için hazırlık emrini verir ve bu doğrultuda hazırlıklar yapılırdı. Genellikle kış başında yapılan avlanma faaliyetine yiyecekler ve içecekler alınır hanın hanımları ve cariyeleri de katılırdı (Cüveyni, 2013: 87). Avlanma faaliyetinde yer alan kadınların sadece erkeklerin hizmetçisi olarak yer aldıkları bilgisine de değinilmiştir. Kadınların Moğol hükümdarlarının yanına, avlanma ihtiyaçlarının yanı sıra fiziksel hedeflerine hizmet etmek adına yerleştirildiği de yazılmıştır (Marzban ve Meladi, 2015: 564).

2.1. Kadının Ordudaki Yeri ve Ermuk Kadını

Savaşçı bir devlet olarak bilinen Moğollarda ordu sistemi Türklerdeki gibi onluk yüzlük ve binlik gruplara ayrılmış ordu düzeninden oluşmaktaydı. Bu düzen içerisinde bulunan askerlerin hiçbirisi yaptığı görevi maddi veya unvan beklentisi içerisinde yapmıyor, tek görevlerini savaşmak ve ülke sınırlarını tehlikelerden koruyup topraklarını genişletmek olarak görüyorlardı (Kafesoğlu 2014: 270).

Bu tür savaşçı toplumlarda dünyaya gelen her birey çocukluğundan itibaren kılıç kullanmayı ok atmayı ve at binmeyi temel düzeyde öğreniyordu. Bu öğretiler kız çocuk, erkek çocuk ayrımı yapılmadan yapılıyordu (Kafesoğlu, 2014: 232). Çünkü Moğol kadınları erkeklerin olmadıkları yerde onların görevleriyle de vazifeli olduklarından dolayı eşlerinin yokluğunda evlerinin ve yurtlarının güvenliğini sağlamakla da sorumluydular. Bu noktada en az erkekler kadar kılıç kuşanmayı ve at binmeyi biliyorlardı

Yine devlet yönetiminde olan kadınların veya hanedanlıktaki kız çocuklarının ordusunun olduğu bilinmektedir. Siyasi alanda kadınların her türlü yetki ve görevleri üstlenmeleri ordu sistemine de yansımıştı. Elbette hükümdarlık yapan bir kadının kendisine bağlı bir ordusu da olmalıydı. Fakat sadece hükümdarlık yapan değil hanedanlık içerisinde bulunan kızların da ordularının olduğu savaşlara katıldıkları ve mükemmel derecede kılıç kullanıp ata bindikleri bilinmekteydi. Hatta Cengiz Han'ın kızı, Nişabur'da yapılan savaşa ordusuyla katılıp, hiçbir canlı bırakmadan kılıçtan geçirdiğinden bahsedilmiştir (Cüveyni, 2013: 183). Hatta Cengiz Han'ın kızı, savaş konusunda göze çarpan erkeksi özellikleri ve eylemleriyle kadın savaşçıların lideri sayılmıştır.

Han eşleri ve çocuklarının yanı sıra komutan ve beylerin hanımları da savaş konusunda kendilerini erkekler kadar geliştirmiş, bir savaşçı gibi kendilerini yetiştirmişlerdir. Savaş zamanlarında kocalarının yanında bulunup savaşları beraber yönettikleri zamanlar da olmuştur. Bunların yanı sıra kocası ölen bir kadın kocasının ordusunun yönetimini ele alma yetkisine sahiptir (Öncel, 2019: 16).

Ordu sisteminde görevi ve adı bilinen kadınların yanı sıra bir de kaynaklarda farklı görevlerle anılmış fakat ortak bilgi olarak orduda görev almış "Ermuk" sıfatıyla bir grup kadının yer aldığı görülmektedir. Bu terimin geçtiği temel kaynakların bazısında özel bir isim bazısında ise bir sıfat olarak kullanılmış fakat genel görüş ise sıfat olduğu kanaatindedir. Ermuk olarak ifade edilen isim bazı eserlerde "İramuki", "Armak" veya "İrmuk" şeklinde kullanılmıştır. Bu isimlerin metin içerisinde kullanım anlamlarına bakıldığında genellikle yakın anlamlıdır. Hatta bu kelime Moğol ordusunda kullanılan bir isim olduğu fakat İlhanlıların İran topraklarına geldikten sonra İslamlaşmayla birlikte kadının toplumdaki statüsünün biraz değişmesinden kaynaklı bu kelimenin de ağır ağır kullanımdan kalktığı anlaşılmaktadır (Farroki,

2013: 101). Bu kelimeye ilk olarak Camiü't- Tevarih'te rastlanmış olup Cengiz Han'ın eşinin ordusunda görevli hatunun yemek ve içeceklerinden sorumlu olan kişi olarak geçmiştir. Kaynakta bu kızıdan "Ermuk kızı" şeklinde bahsedilmiştir. Bu ismin, Nâsirüddin Münşî-i Kirmânî'nin "Samat'ül-âlî lil-hadrat'ül-ûlya" kitabında 'İramuki' olarak anılan ve ajan olarak girdiği orduda Hatun'u öldürmek için yemeğine zehir kattığı düşünülen bir kişinin varlığından söz edilmesi de Camiü't-tevarihteki kullanımı destekler niteliktedir (Kirmani, 1327: 73). Bu iki örnekten anlaşılacağı üzere Ermuk olarak adlandırılan kadın, hatun ordularında bulunup yiyecek ve içecek işleriyle meşgul olup, Hatun'a kolaylıkla erişim sağlayabilecek güç ve yetkinlikte olan bir statüdedir.

Yine Kirmani'nin kitabında Ermuk'tan bahsedilirken Hülagu Han'ın karısı Kutuy Hatun'a haber götürme görevi yaptığı görülmüştür (Kirmani, 1327: 76). Bu görevle Ermuk adı verilen kadının devletin en güvenilir kişisi olma özelliğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlamın yanı sıra Muhammed bin Yakub Herevî'nin kaleme aldığı Herat Tarihi adlı eserinde Olcaytu döneminde Damişmend Bahadır ile, Herat valisi ile yapılan mücadelede Danişmend Bahadır'ın ordusunda "Armak" adında bir kadının bulunduğunu ve bu kadının erkek kıyafetleri giyindiğini, binicilik ve atıcılık konusunda çok yetenekli olduğundan bahsetmiştir (Herevî, 1943: 501). Bu kız cinsiyetini ordusunun yenileceğini anladığı vakit ortaya çıkarmıştır. Yani kendini ortaya çıkarmadığı sürece erkek olduğundan hiç kimsenin anlamayacağı şekilde giyinmiş ve davranmıştı. Bu durumda Armak olarak adlandırılan bu kadın diğer kız ve kadınlardan farklı bir statüde olduğu sonucu çıkarılabilir. Ermuk adının geçtiği bir başka eser olan İbni Bazaz'ın Savfetü's-Safa kitabıdır ki bu kitapta "Bağdat Hatun, İrmuk'tan iki kişiyi -yani erkeğe benzeyen kızları-" ifadesini kullanmıştır (İbn Bazaz, 1373: 792). Bu metinde kullanılan şekliyle Herevî'nin eserindeki erkek görünümü kız ifadesini destekler niteliktedir.

Eserlerde bahsedilen Ermuk kelimesi, orduda yer alan kızlar grubundan veya tek bir kızıdan bahsetmiştir. Yazılan eserlerde kelimenin tam telaffuzu ve yazımıyla alakalı bir ortak nokta bulunmadığı görülmektedir. Fakat anlamları açısından ordu içerisinde önemli görevlerde bulunan kadınlara verilen bir isim olduğu anlaşılmaktadır. Belki de dönemselsel olarak rol değiştiren ve ordu içerisinde farklı görevlerde yer alabilecek yeterlilikte olan bir grup olarak da düşünülebilir.

3. Sonuç

Bir toplumda kadının yeri devlet yönetimindeki kişilerin kadına verdiği değer doğrultusunda değişir. Bir toplumda devletin üst kademesindekiler kadına nasıl davranıyorsa halkta kadına aynı doğrultuda yaklaşım sergilemektedir. Cengiz Han küçüklüğünden itibaren kadına saygı ve değer disiplini kurduğu, devlette de başta kendisi olmak üzere sonraki nesillerde bu geleneği devam ettirmiştir. Cengiz yasasında kanunen koruma altına alınmış, sosyal, siyasi ve askeri alanlarda özgürleştirilmiştir. Evin hanımı olarak düşünülen kadın temelde hanenin her türlü sorumluluğunu yerine getirip, çocuklarını yetiştirip, ev halkının yiyecek ve giyim ihtiyaçları için çalışırdı. Eşinin evde olmadığı zaman evin güvenliğinden de sorumluydu. Bu temel görevlerin yanı sıra eşlerinin vefatı halinde onların işlerini üstlenme görevi de bulunuyordu kadınlar, erkeklerin çalışma ve yönetim alanında eşit şartlarda tutulması bugün dahi yapılması güç bir durum olduğunu bize gösteriyor. Günümüzde bir kadının sosyal hayat içerisinde kocasının işini devam ettirmesi toplum tarafından yadırganacak ve bazı iş alanlarında çalışması durumunda kınanacaktır. Halbuki Moğol devletinde asker eşiyle beraber savaflara katılıp savaş yönetmiş, demirci karısı gerektiği zaman eşinin görevini üstlenmiş, kağanın eşi aktif bir şekilde yönetime gelerek idare etmiştir. Moğol toplumundaki kadının statüsüne bakıldığı zaman bugünkü kadın konumundan daha sağlıklı ve önemli bir konumda olduğu sonucuna varabiliriz.

Sosyal hayattaki eşitlik ve saygının yanı sıra orduda bulunan ermuk adındaki kadın topluluklarının kusursuz bir şekilde at binip kılıç kullandıklarından bahsedilmesi, bazı kaynaklarda bu kadınların ajan olarak, bazı kaynaklarda haberci olarak, bazı kaynaklarda ise hatunun ordusunda yemek işlerine bakan bir görevli olarak anılması kadının ordu ve askeri alandaki faaliyetlerinin ne kadar çeşitli ve fazla olduğunun göstergesidir. Bu iş bölümü ve erkeklerle eşit durumlarda hareket etme her kadın için zorunlu bir durum değildi. Bu noktada her alanda aktif bir şekilde rol alan kadınların kendi istek ve talepleri doğrultusunda istedikleri işlerde özgürce çalışabiliyordu. Kadının her alanda özgürce bulunmasına ve

hareket etmesine zemin hazırlayan devlet yönetim anlayışı bugün Moğolların toplumsal yapısının ne kadar gelişmişliğini bize göstermektedir.

Görev ve sorumluluklarda toplum içerisinde erkekler kadar aktif olan kadınlar hak konusunda da eşitti. Zaten hareket alanları ve hakları cengiz yasalarında güvence altına alınmıştı. Aynı şekilde eşin ölmesi durumunda mal varlığını kendi tasarrufunda idare etme durumu da kadına bırakılmıştı. Miras veya hazine paylaşımlarında erkeklerle eşit oranda pay aldıkları kaynaklardan anlaşılmaktadır. Özellikle devletin üst kademesinde bulunan kadınların mal varlıklarının olduğu ve bu paraları kendi istekleri doğrultusunda harcamaları onların maddi alandaki özgürlükleri açısından önemlidir.

Sonuç itibariyle Moğol kadınının hak ve sorumlulukları, maddi ve manevi özgürlükleridir. Bu özgürlükler dahilinde Moğol toplumu hızla büyümüş ve yüzyıllar boyunca hüküm sürmüştür. Toplum içerisindeki düzen ve eşitlik düşmanlara karşı birliği güçlendirmiş ve kültürel yozlaşmayı engellemiştir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Veri Analizi: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Data Analysis: A Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Writing Up: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Submission and Revision: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Alaaddin Ata Melik Cüveynî (2013). *Tarih-i Cihan Gûşa*. (Çev.: M. Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Alinde, C. (1952). Moğol Kanunları (Çev.: B. Üçok). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 9 (3), s.235-261.
- Aslan, M.L ve Oğuz, A.Y. (2020). İlk Moğollar ve Cengiz Han. *Bitig Tarih*. (6), s.4-11.
- Dağdeviren, H.C. (2016). Moğollarda Aile ve Kadının Önemi (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Dağdeviren, H.C. (2017). Moğol Toplumunda Kadın. *Genç Kalemler Tarih Araştırmaları Dergisi*, 3 (4), s.64-67.
- Ersoy, F. (2013). Moğolistan ve Moğollar. *Yeni Türkiye Dergisi*, (53-54), s.2825-2832.
- Farrokhi, Y. (2013). Moğol Ordu Teşkilatında "Ermuk" Kadınları Üzerine Bir Araştırma (Farsça Metinleri Yeniden Okuma). *Sosyal Tarih Araştırmaları Dergisi*. 4 (1), s.87-107.

- Farrokhi, Y. (2021). Moğol İran'ında Kadınlar: Hatunlar, 1206-1335" Kitabına Eleştirel Bir İnceleme. *İnsan Bilimleri ve Kültürel Çalışmalar Bilimsel Araştırma Dergisi*. (12), s.305-328.
- İbn Batuta. *İbn Batuta Seyahatnamesi* (A. Sait Aykut). Yeni Şafak Baskısı.
- İbn Bezzâz. (1373). *Safvetü's-Safa*. Tabeş Basımı.
- Kafalı, M. (1993). Cengiz Han. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 7, s.367-369.
- Kafesoğlu, İ. (2011). Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi. *Tarih Dergisi*, 5 (8), s.105-136.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kara, D. (2022). *Kutluğ Terken Hatun, "Türk Dünyasında Alp Kadın" Uluslararası Sempozyum*, Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Marzban, N., Meladi. F. (2015). Cihan Gûşa Tarihi'nde İranlı ve Moğol Kadınlarının Egemen ve Mağlup Kimliklerine İlişkin Karşılaştırma. *Sanat ve Kültürde Kadın*. 8 (4), s.557-572.
- Melekzade. İ. (1967). İlhanlı ve Moğol Döneminde Kadınların Kültürel, Toplumsal ve Siyasi Durumları. *Moskova* (4), s.167-206.
- Nâsirüddin Münşî-i Kirmânî, (1328). *Samat'ül-âli lil-hadrat'ül-ûlya*. Matbaa Şirketi.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özdemir, H.A. (1997). Moğol İstilas ve Abbasi Devleti'nin Yıkılışı (Cengiz ve Hülagü Dönemleri) (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi
- Özgüdenli, O.G. (2020). Moğollar. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 30, s.225-229.
- Özgüdenli, O.G. (2020). *Ortaçağ'da Türkler, Moğollar, İranlılar (Kaynaklar ve Araştırmalar)*, İstanbul: Ötüken
- Reşidüddin Fazlullah (2013). *Camiü't Tevarih*. (Çev.: İ. Aka, M. Ersan, A.H. Khelejeni). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Roux, J.P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (Çev.: A. Kazancıgil). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Seyf b. Muhammed Yakûb el-Herevî (1943). *Târîhnâme-i Herât*. Kalkete Baptist Misyon Matbaası.
- Söyüt, Y. (2021). Moğol İmparatorluğu'nun Kadın Naibesi: Töregene Hatun. *Journal of Universal History Studies*, 4 (2), s.212-228.
- Subaşı, Ö. (2022). Siyasi Evlilikler Bağlamında Moğol Dış Politikası ve Kadın. *ANASAY*. 6 (21), s.3-49.
- Şah, S. (2007). Safvetü's-Safâ'da Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin Hayatı, Tasavvufî Görüşleri ve Menkıbeleri (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Tobça'an, M.N. (1995). *Moğolların Gizli Tarihi* (Çev.: A. Temir), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Üçok, B. (1965). *İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Vladimirtsov, B.Y. (1995). *Moğolların İctimai Tarihi* (Çev.: A. İnan), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yılmaz, B. (2021). Moğolların İnanç Sistemindeki Dış Özellikler ve Kadına Dair Bazı Tespitler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 127 (250), s.67-82.